

Ulomak rimskoga vojničkoga diploma iz Siska.

Posredovanjem g. tehničkoga savjetnika Antuna Bukvića kupio je narodni muzej u ožujku 1913. uz mnoge druge rimske predmete, koji su se našli u materijalu, izjaružanu prediduće godine iz rijeke Kupe kraj Siska, malen komad jedne na obje strane ispisane bronsane pločice. Najveće dimenzije jedva 0.6 mm debele pločice jesu 39 × 38 mm.

Na jednoj joj se je strani sačuvao stari rub, dok je na drugoj ravno a na ostale dvije nepravilno okrhana. Patina je većim dijelom sa-prana, kako je to obično na bronsanim predmetima, koji potječu iz Kupe kod Siska. Na jednoj je strani napis pisan duljinom a na drugoj širinom ploče. Uz djelomice sasma sigurni test

Sl. 8. Ulomak rimskoga vojničkoga diploma iz Siska.

i po tome je posvema sigurno, da je taj sisački komadić ulomak prve ploče otpusnoga vojničkoga diploma za nekoga pripadnika jedne auksilijarne čete rimske vojske.

Napisi objih strana sa vjerojatnim nadopunjcima glase:

Iznutra:

.....
 [eq(uitibus) et ped(itibus), q(ui) mil(itaverunt) in al(is) III (?)
 et c]oh(ortibus) VII, q(uae) a(ppellantur):
 et VI]I Phr(ygum) et II
 e]t IIII [G]all(orum)
 cal
 ?ndri

5

Izvana:

.....
 [Coh(ortis)? I]III [?Gallorum, cui praest]
 [?Q(uintus) Her]ennius Ru[finus?],
 ex cen[turione]
 u]to Sarabae [?f(ilio)
 [Descri]pt(um) et recognit(um) [ex tabula ae-]
 [rea, quae] fixa est Romae [in muro po-]
 [st temp]lum divi Aug(usti) [ad Minervam].

5

*

Doba, kada je ovaj novi sisački dekret izdan, neda se točno opredijeliti, jer nema traga niti imenu cara, koji je dekret izdao, niti imenima konzula iz one godine, kada se je izdao. Ipak se po obliku ploče i iz stvarnih razloga može s velikom vjerojatnošću reći, da potječe negdje oko sredine II. stoljeća posl. Kr. Svi stariji diplomati naime pisani su na odebljim pločama, koje su prema tomu i dosta teške. Od komada, koji se nalaze u hrvatskom narodnom muzeju, važe tako ploča II. diploma iz Bijele crkve (oko sredine I. stoljeća) 835.5 gr, ploča II. diploma iz Krnješevaca (prije g. 90.) 391 gr, obje ploče prvoga diploma iz Siska od 8. svibnja 100. — 334 odnosno 245 gr. Nasuprot obje ploče diploma iz Ilače od 5. rujna 152., koje su veoma tanke, važu samo 114 odnosno 118 gr. Kako je novi sisački ulomak pisan na od prilike jednako tankoj ploči kao što i diplom iz Ilače, to je veoma vjerojatno, da je i on od prilike iz istoga vremena. Prema podatku, da se original ovoga dekreta nalazi prikovan *Romae in muro post templum divi Augusti ad Minervam*, svakako je terminus post quem iza 13. svibnja 86., a kako se otpuštaju vojnici iz auxilijarnih četa rimskih, nije opet vjerojatno, da se je to zbilo iza smrti cara Antonina Pija († 161), iza koje je datirano samo pet sačuvanih diploma za pripadnike tih četa. Samo u to vrijeme skraćuju se na diplomima riječi tako jako kao ovdje, da se n. pr. riječi *quae appellantur* pišu samo početnim slovima.

Na nutarnjoj strani novoga sisačkoga ulomka ima ostataka od šest redaka. U 1. r. je samo vertikalni potez jednoga slova i kraj njega dole vodoravni potez, možda od liniranja. Eventualno moglo bi to slovo možda biti E. Ispod toga 1. retka, u kojem je valjda stojao konac careva naslova, ima veći neispisan razmak, koji odgovara onomu prostoru na sredini ploče, gdje se obično nalaze one dvije luknje, kroz koje se je provlačila žica za vezanje obiju ploča, od kojih se je svaki vojnički diplom sastajao. Dalje dole slijedi redak 2—6. U 2. r. se spominju jedna ili više konjaničkih ala i sedam auxilijarnih kohorta, iz kojih su se ovim dekretom izsluženi vojnici otpuštali. U 3. r. navodi se poimence jedan odjel s nekim brojem i pridjevkom, koji kao da glasi PHR. Vjerojatno je, da je to *ala VII Phr(ygum)*, koja je poznata iz diploma od 22. studenoga 139. iz Der'a u Palestini (D. CIX), a u to doba stajala *in Syria Palaestina*. Nadgrobni spomenik jednoga praefekta ove ale iz doba cara Trajana poznat je iz Rima (CIL VI 1838). Hirschfeld i Cichorius su mislili, da se u tom napisu mjesto brojke VII ima čitati pridjevak VLP(ia), ali je to prema diplomu iz Der'a neispravno. Praefekte jedne ale Phrygum ali bez brojke navode napisi iz Tarraka (CIL II 4251) i Ostije (CIL XIV 171), od kojih je potonji iz konca II. stoljeća. Ne da se ustanoviti, jesu li ovi praefekti zapovijedali sedmom phrygijskom alom, za koju se jedinu sigurno znade, da je postojala, ili kojom drugom. Prije sedme phrygijske ale mogla je na sisačkom diplomu biti zabilježena još jedna ili dvije konjaničke ale a iza nje dolazi jedan odjel s brojem II, kojoj je pridjevak bio napisan na nesačuvanom dijelu ploče u slijedećem retku. Prema običnim načelima kod bilježenja vojničkih odjela na vojničkim diplomima morao je taj odjel s brojem dva biti jedna od onih sedam auxilijarnih kohorta, što se u 2. r. spominju i to jedna od onih s najmanjim brojem. Kohorte s brojem jedan tu dakle nije ni bilo. U 4. r. navodi se valjda 4. gallska kohorta, ali je prvo slovo pridjevka napisano kao C, tako da je moguće, da se pomisli i na čitanje *Call(aecorum?)*. Valja primijetiti, da se znade za petu kallaečku kohortu, ali o četvrtoj da dosele nema baš nikakvih podataka. Četvrte gallske kohorte poznate su

nasuprot tri, a od njih je jedna stajala u Dolnjoj Moesiji, druga u Raetiji a treća u Britanniji. Koja je to od njih, ne da se kazati, ali ako je prva od njih, onda bi novi sisački diplom spominjao čete dolnjomoesijske vojske, kojoj je sedma ala Phryžana iz Palaestine bila privremeno dodijeljena. U 5. r. je valjda bio kraj popisa onih sedam kohorta, što se spominju, i to valjda već na nesačuvanom početku toga retka, a onda je moglo slijediti ime provincije i namjesnika, pod kojim su zabilježene pomoćne čete stajale. Nije nemoguće, da su sačuvana slova CAL dio toga imena, koje je moglo glasiti Cal[spurnius?] ili ma kako drugačije. Moglo bi se pomišljati i na kakvu dalnju gallsku kohortu s brojem većim od brojke četiri, od kojih su poznate dvije pete i po jedna šesta, sedma i jedanaesta. Sedma gallska kohorta spadala je g. 99. i 112. dolnjomoesijskoj vojsci, pa bi ona najprije došla u račun, ako je ispravna gore istaknuta slutnja, da se novi sisački ulomak odnosi na dolnjomoesijsku vojsku. U 6 r. su sigurna samo slova RI na kraju, a ispred njih kao da stoje slova ND(?). Čini se, da je tu bilo zabilježeno neko ime, koje stoji u nekom snošaju s imenom Alexander — možda dio namjesnikova kognomena.

Na vanjskoj strani sisačkoga ulomka zapisani su dijelovi s kraja drugoga dekretovoga prepisa. U 1. r. bio je zabilježen odjel, kojemu je otpušteni vojnik pripadao. Tu su se sačuvale samo tri jedinice od neke brojke pa se je u dopunjenju čitanja samo primjera radi uzelo, da je to četvrta gallska kohorta, koja se u tekstu na nutarnjoj strani spominje. Da je to morala biti kohorta a ne ala, dokazuje činjenica, što je otpušteni vojnik prema ostacima 3. retka bio centurio a tih je bilo samo u auksilijarnim kohortama, dok ih u alama nema. U 4. r. bilo je ime otpuštenoga vojnika u dativu, od kojega su se sačuvala samo zadnja dva slova i komad od trećega. Dalje slijedi jedno barbarsko ime u genetivu, valjda ime vojnika oca, koji se je zvao Saraba. U 5.—7. r. bila je obična formula, da je to revidirani prepis po originalnom dekretu na bronsanoj ploči, koja je pričvršćena u Rimu na zidu iza Augustovoga hrama ad Minervam.

Dr. Jos. Brunšmid.